

Культура життя євангельських віруючих міжвоєнної Польщі

Ліна БОРОДИНСЬКА

© Л.І. Бородинська, 2016

«Богословские размышления» №17, 2016 / Спецвыпуск «Реформация: восточноевропейские измерения», с. 346-356

Аннотация

Спільноти євангельських віруючих у міжвоєнній Польщі намагалися прищепити своїм послідовникам найкращі риси, притаманні християнину: грамотність, працьовитість, прогресивність, вихованість, добросовісність, гідність та відповідальність. Особливу увагу звертали на якість господарювання і підвищення грамотності. Євангельські християни виступали за невтручання держави у внутрішні питання церкви і водночас визнавали, що в питаннях суспільного життя церква повинна підпорядковуватися державним законам.

Ключові слова: євангельські віруючі, культура, міжвоєнна Польща.

Abstract

Evangelical believers during war period in Poland were presented by Slavic Unions of Evangelical Christian communities, by mutual aid Evangelical Christians, Baptists, free evangelical Christians Union of Churches of Christ. At the time of its establishment, these communities tried to instill for their followers the best positive features inherent by Christianity: literacy, hard work, progressiveness, activity, punctuality, good manners, integrity, dignity and above all responsibility. Particular attention is paid to evangelical Christians and improving economic literacy. All this contributed to strengthening the spiritual and social aspect of Evangelical Christians, attracted a community of other faiths and led to the growing number of communities. Evangelical Christians advocated non-interference in the internal affairs of the church. At the same time, they recognized that in matters of social life church must obey state laws. Evangelical Christian leaders were in positions of Polish patriots and sought to educate community members a sense of virtuous citizens of the state in the spirit of respectful attitude to perform civic duties.

Keywords: Evangelical believers, culture, Poland during war.

Сучасні протестантські спільноти здійснюють вагомий вплив на розвиток суспільства у соціальному, морально-етичному, культурному та духовному напрямках. Питання становлення та утвердження принципів їхньої культури, їхніх громадянських та морально-етичних позицій сьогодні є актуальними. Малодослідженою лишається життєдіяльність євангельських спільнот, що у час свого становлення знаходилися на тих українських та білоруських територіях, котрі у міжвоєнний період входили до складу Польщі. Саме там

розвивалося більшість євангельських громад Польщі. Наприклад, близько 90% громад, що входили до Союзу слов'янських громад євангельських християн у Польщі (ССГЄХ), знаходилося на території Волинського, Поліського, Новогрудського та Віленського воєводств, а 63 % від загальної кількості громад союзу припадало на Волинь. Більша частина євангельських віруючих, зокрема ССГЄХ і Товариство взаємної допомоги євангельських християн (ТВДЄХ) мали духовну спорідненість із євангельськими християнами колишньої Російської імперії. Баптисти, вільні євангельські християн, Союз церков Христових у культурних позиціях мало чим відрізнялися від євангельських християн.

Від початку євангельського руху ще в умовах Російської імперії, у тому числі і на українських теренах, його провідники наголошували на практичних аспектах християнського життя, які мали свідчити про духовні зміни віруючого. Послідовниками євангельського руху були переважно селяни, суспільно-політична свідомість яких була низькою, а духовний, моральний, та економічний рівень обмеженим.

Все це спонукало видатного протестантського діяча Івана Степановича Проханова звернути особливу увагу на зміни морально-практичного життя євангельських віруючих. 1918 р. він написав працю «Євангельські християни і соціальне питання». Пізніше основні думки цієї праці неодноразово звучали в його проповідях та промовах його учнів, публікувалися у протестантських часописах, у тому числі і в Польщі. Основні позиції праці І. Проханова звучали так:

1. Кожен євангельський християнин повинен бути прикладом у всіх сферах особистого життя.
2. Поведінка повинна ґрунтуватися на вченні Ісуса Христа, на любові до Господа і до Його слова, і до друзів, і до недругів... Істинний християнин повинен триматися принципу Христового повеління «людина є братом іншій людині».
3. Євангеліє повинно впливати на науку, євангельські християни повинні вивчати всі наукові досягнення за можливістю, як самі, так і їхні діти, а також брати участь у поширенні наукових знань. Серед нас не повинно бути жодного безграмотного чоловіка чи жінки. Всі члени повинні намагатися досягнути вищої освіти і збагачуватися знаннями в будь-який спосіб.
4. Євангелія повинна виявлятися і в розвитку мистецтв, таких як література, музика, архітектура, живопис і скульптура.
5. Євангелія повинна впливати на практичне життя людини. Дві риси особливо важливі у цій справі. По-перше, покращити всі сфери промисловості шляхом винаходів і використання нових методів у роботі. По-друге, Євангелія повинна впливати і на сільське господарство. Тобто зусилля християнина-селянина мають бути спрямовані на те, щоб вирощувати кращі сільськогосподарські продукти, покращувати породу худоби...

6. Будинки віруючих у селах повинні бути оточені прекрасними садами, тераси повинні виходити вікнами у квітники, які милують око. Квіти потрібно вирощувати як всередині будинку, так і у дворі. Біля будинку повинно бути місце також і для птахів. Всюди лад і краса – ось християнський стиль життя.
7. Будинки повинні бути пофарбовані в приємні кольори, щоб на стінах були орнаменти з віршами із Святого Письма.
8. Шлюби між християнами потрібно здійснювати так, як було у перших християн.
9. Необхідно постійно утримуватися від всіляких дій, які шкодять здоров'ю, не вживати алкоголь у будь-якій формі.
10. Великою турботою повинно бути вправління у нашій благодійності, щоб ніхто серед нас не жив у злиднях^[1].

З 82 громад, що входили до ССГЕХ у Польщі лише 9 знаходилося в містах чи містечках^[2]. Навіть у цих дев'яти громадах значна частина членів займалася сільським господарством. Наприклад, у найбільшій міській громаді євангельських християн, що була в Рівному, у другій половині 20-х років налічувалося понад 290 членів, з них лише 42 проживали в місті, решта – у навколишніх селах^[3]. Отже, за соціальною належністю євангельські християни були переважно селянами, часто дуже бідними, основним заняттям яких було рільництво. Культура господарювання стала одним із ключових аспектів у формуванні загальної культури євангельських християн та створенні образу зразкового християнина.

У пресі євангельських християн писали про те, яким має бути зразкове господарство євангельських віруючих, про способи ефективного рільництва, приклади із життя добросесних громадян-християн тощо. 1935 р. в журналі «Ewangeliczny Chrześcijanin» («Євангельський християнин») започатковано рубрику Dział rolniczy (Відділ сільського господарства), де публікувалися статті про те, як потрібно доглядати за будинком, подвір'ям, висаджувати дерева, які овочі і фрукти найдоцільніше вирощувати у селянських господарствах, яким чином краще обробляти поле. Усе це мотивували не лише культурною, екологічною та гігієнічною доцільністю, а й місіонерськими пріоритетами. «Наш віруючий брат, – писав ведучий цієї рубрики Анатоль Осипов, – повинен пам'ятати, що разом із духовним відродженням, мають відбутися й зовнішні зміни у господарстві, щоб його невіруючий сусід, зацікавлений добрим прикладом, навернувся до Бога і мав зразок не лише віри, але й вчинків»^[4].

^[1] И. С. Проханов, В Котле России (Чикаго: Изд-во Всемирного Союза Евангельских Христиан, 1992), 231-232.

^[2] Людвиг Шендеровский, Евангельские христиане. Возрожденное евангельское движение в исторической христианской церкви: исторический очерк (XIX–XX вв.), (Торонто: Издание Канадского Союза евангельских христиан, 1980), 261.

^[3] Державний архів Рівненської області (Держархів Рівненської обл.), ф.30, оп. 18, спр. 1599.

^[4] А. Osipow, «Gospodarstwo Ewangeliczne», Ewangeliczny Chrześcijanin, № 1–2 (1935): 21.

«Господарство занедбане – це нехристиянське господарство, оскільки ми, євангельські християни, повинні бути з кожного погляду зразком для інших», – переконував один із дописувачів рубрики Яків Козачук^[5]. Однак мало хто із євангельських християн, що займалися рільництвом, міг скористатися вказаними порадам із простої причини: журнал «Ewangeliczny Chrześcjanin» виходив польською мовою, якою селяни здебільшого не володіли або володіли погано. Редакція журналу рекомендувала віруючим або вивчати державну мову, або збиратися гуртками і спільно читати й перекладати прочитане. Тому донесення надрукованого матеріалу до загалу покладалося здебільшого на пресвітерів чи інших освічених членів церкви.

Ідея зразковості євангельських християн мала вагоме місце у діях та висловлюваннях провідних євангельських лідерів міжвоєнної Польщі. Це підтверджує і віднайдена нами книга протоколів членських зібрань громади євангельських християн у м. Костополі Волинського воєводства, яка дозволяє побачити особливості внутрішньоцерковного життя віруючих. Згідно з цим документом, 28 січня 1934 р. пресвітер громади Кіндрат Шкурський, один із найактивніших служителів міжвоєнного періоду на Волині, спираючись на статтю І. Проханова «Заклик до воскресіння» (журнал «Евангельская вера», 1928) навчав віруючих засад євангельського життя. Зокрема він переконував членів церкви, що євангельські християни повинні дбати не лише про духовну досконалість, а й про зовнішню чистоту, «християнський порядок» у будинках та на подвір'ях, висаджувати квіти, плодіві дерева, піклуватися про городину тощо^[6].

Заклик І. Проханова прикрашати стіни будинків текстами зі Святого Письма реалізовувався у тому, що у домівках євангельських християн, як і в їхніх будинках молитви, часто знаходилися картини з написаними чи вишитими віршами з Біблії. Із фотографій міжвоєнного періоду дізнаємося, що ці тексти були переважно українською, іноді польською чи російською мовами. Також поширеним серед євангельських віруючих було вишите зображення Біблії і чаші на фоні квітів. До того ж на стінах їхніх будинків часто можна було знайти, окрім сімейних фото, світлини громади або відомих проповідників, лідерів протестантів, зокрема І. Проханова, В. Марцинковського та ін.

Відвідуючи євангельську громаду в Кейзиках Віленського воєводства, К. Шкурський помітив ткані вироби, виконані у складнішій техніці, ніж на його батьківщині. Наприклад, селяни на Волині та Поліссі у домашніх умовах виготовляли ткані вироби з найпростішим полотняним переплетенням, виконуючи їх на двох підніжках верстата. Це було однотонне або смугасте ткання. Побачені ж К. Шкурським вироби виготовляли за допомогою 4-16 підніжків, що давало змогу зробити різнокольорові візерунки. К. Шкурський запросив

^[5] J. Kozaczuk. «Dział rolniczy. Sposób sadzenia drzew owocowych», Ewangeliczny Chrześcjanin, № 3 (1935): 24-26.

^[6] Księga protokółowa Zboru Ewangelicznych Chrześcjan w Kostopolu, 33, Архів церкви ЄХБ у м. Костополі.

майстринь із Кейзиків, навчити жінок євангельської громади у Костополі такому виду ткання. Відтак одна із найкращих ткаль серед віруючих у Кейзиках Лідія Медюхо впродовж кількох місяців 1936 р. навчала костопільських жінок ткати покривала, килими, скатертини з візерунками^[7]. Наші сучасники, які пам'ятають К. Шкурського, згадували, що впродовж всього свого життя він дбав про вищий культурний рівень віруючих, особливо молодих, навчаючи їх елементарних правил етики й етикету, взаємин між людьми, культурі мови та праці, всіляко сприяв тому, щоб молоді люди отримували світську освіту. Усе це він супроводжував повторенням своєрідного гасла як «проханівської» ідеї: «Ви у всьому повинні бути вищими на щабель від інших»^[8].

Часто місіонерам та проповідникам євангельських християн доводилося працювати не лише в духовному напрямку, а й навчати селян грамоти, правил поведінки, будівництву хлівів, створенню собі відповідних санітарних умов, пошиттю одягу, вчити носити спідню білизну, піклуватися про власне здоров'я тощо. Саме піклування про здоров'я, а також, звичайно, про високий моральний стан, спонукало євангельських віруючих відмовитися від вживання алкоголю та тютюну. А Г. Домашовець у журналі «Післанець правди» додавав: «Хоч віруюча молодь вільна від алкоголю та тютюну, проте має часто інші тягарі, а саме: ненормальне харчування, невідповідний одяг та нечистоту»^[9], які стоять на перешкоді доброму здоров'ю людини.

Не останньою проблемою загальної культури євангельських віруючих на Волині та Поліссі була малограмотність, особливо, старшого покоління, народженого в умовах Російської імперії. Один із тогочасних місіонерів на Волині, а згодом письменник, Іван Барчук згадував, що у 1923 р., мандруючи селами Волині та Полісся, він відвідав євангельську громаду у с. Великі Цепцевичі. Проповідь на богослужінні в цій громаді проголошував п'ятнадцятилітній юнак, тоді як дванадцять сивочолих віруючих чоловіків просто сиділи на лаві. Виявилося, що всі вони були неписьменними і не могли тлумачити Біблію^[10].

Так, за твердженнями Л. Жабка-Потаповича, на 30 млн. населення Польщі було 10 тис. католицьких і 2 тис. православних священників і лише близько 300 євангельських проповідників усіх конфесій. З них тільки 5% мали вищу освіту, 15% – середню, 40% – початкову, а решта були малограмотні. Л. Жабко-Потапович вважав, що серед слов'янських проповідників ледве можна було нарахувати десять осіб із вищою і середньою освітою^[11]. Безперечно,

^[7] Інтерв'ю з Гай (Примак) Надією Яківною (1939 р.н., с.Головин, Рівненська обл., проживає в м. Рівному), записане Бородинською Л.І. 15.10.2015, Архів Історичного товариства «Сувій».

^[8] Інтерв'ю з Гай (Примак)... записане Бородинською Л.І. 4.02.2016, Архів Історичного товариства «Сувій»; Інтерв'ю з Корнійчук Марією Максимівною (1942 р.н., с.Топча, Рівненська обл., проживає в м. Рівному), записане Бородинською Л.І. 30.09.2015, Архів Історичного товариства «Сувій».

^[9] Гр. Домашовець, «Із циклу «Молодечі чесноти», Післанець правди, № 4 (1937): 78-80.

^[10] Мих. Подворняк, Життя з плодами. Життя і праця проповідника Івана Барчука (Торонто, Клівленд: Дорога правди, 1986), 27.

^[11] «Наблюдательная вышка», Верность, № 12 (1931): 15.

малограмотність віруючих позначалася й на низькому рівні проповідей, що знаходило відображення навіть у характеристиках євангельських громад державними чиновниками різних рівнів. Зокрема, характеризуючи керівника релігійної громади, чиновники вказували й на рівень його освіти та володіння державною мовою. Наприклад, у поліцейській розвідці про громаду євангельських християн у с. Городищі Волинського воєводства про пресвітера церкви А. Павлюка (1896 р. н.) сказано, що він «відзначається пропагандистськими здібностями, хоч і має низький освітній рівень, виявляє організаторські ініціативи, завдяки чому впливає на оточення». А про проповідника цієї ж громади П. Дудюка (1887 р.н.) відзначено, що він мав домашню освіту, а «стиль його мови у тлумаченні уривків і цитат з Євангелії – простакуватий, оскільки він послуговується примітивними прикладами з життя і природи, які слабо в'яжуться зі змістом вчення»^[12].

Отже, перед євангельськими християнами стояло дві нагальні освітні проблеми: не лише запровадження духовного навчання, але й подолання малограмотності у середовищі громад. На жаль, в умовах міжвоєнної Польщі не всі діти євангельських віруючих мали можливість навчатися у школі, оскільки не мали документів, які засвідчували їхнє народження. (Місцева влада відмовлялася робити записи до книг громадянських станів для віруючих із незареєстрованих у воєводській управі релігійних громад). У цих умовах освітні функції брали на себе недільні школи, якщо такі були при громадах, де поряд із вивченням Біблії учні оволодівали основами елементарної грамотності. Окрім того, усіх членів громад, незалежно від віку, навчали грамоті та основам християнської етики при молодіжних гуртках^[13]. Наприклад, у середині 20-х років ХХ ст. Іван Барчук та Глафіра Мельник проводили двомісячні курси грамоти для євангельської молоді у с. Рідкові^[14].

Водночас спільнота євангельських християн сприяла здібним молодим служителям здобути як духовну освіту, так і підняти рівень загальних знань, на біблійних чи регентських курсах, а найбільш обдаровані молоді люди мали можливість навчатися у Біблійній школі у с. Радості поблизу Варшави. Показовими з погляду здобуття освіти є долі двох відомих у протестантському середовищі діячів: композитора і диригента Артема Казимирського (1900 – 1974 рр.) і поета, письменника й редактора Михайла Подворняка (1908 – 1994 рр.). Обидва не змогли отримати шкільну освіту в дитинстві, оскільки батьки були дуже бідними і не могли забезпечити навчання. Обдарований А. Казимирський 1928 р. отримав запрошення від Біблійного інституту Муді в Чикаго навчатися на музичному відділі. Готуючись до навчання в інституті, він мав вивчити англійську мову, заради чого вступив на біблійні курси у Варшаві. Однак там під впливом викладачів та інших студентів відмовився від думки

^[12] Держархів Рівненської обл., ф. 30, оп. 18, спр. 1975, арк. 115, 115 зв, 120, 120 зв.

^[13] «Наблюдательная вышка», Верность, № 12 (1928): 15; «Statut chrześcijańskiej młodzieży przy ewangelicznych zborach», Ewangeliczny Chrzescijanin, № 1 (1936): 12–14.

^[14] Подворняк, Життя з плодами, 32.

навчатися на іншому континенті й залишився у столиці Польщі. Відтак він навчався на курсах початкової польської школи, а згодом у музичному училищі, яке не завершив після двох років навчання через брак коштів. У 30-х роках ХХ ст. А. Казимирський організував низку регентських курсів у євангельських громадах Волині та Полісся^[15].

М. Подворняк навчався самотужки, аж поки не став членом громади євангельських християн, де талановитому юнаку запропонували вчитися цілеспрямовано. 1929–1930 рр. він навчався у біблійній школі у с. Радості, 1937–1939 рр. – у Біблійній семінарії у Варшаві. Вже тоді його художні й поетичні твори почали друкувати в євангельській періодиці. А у післявоєнний період він став найвідомішим українським євангельським письменником в еміграції^[16].

Євангельські лідери всіляко заохочували різнобічне навчання віруючих, але водночас не рекомендували відвідувати театр і кіно, очевидно, розцінюючи їх не як один із способів пізнання дійсності і культурного розвитку, а як розвагу, що не личить євангельським християнам. А відвідування танців, молодіжних вечірок, а також весілля представників інших конфесій взагалі вважалося аморальним, за що могли навіть виключити з числа членів громади^[17].

Ще однією характерною рисою культури життя євангельських християн міжвоєнної Польщі була низька громадянська свідомість і водночас настійливе прагнення утвердити її з боку релігійних лідерів. Ставлення євангельських християн міжвоєнної Польщі до суспільства та держави ґрунтувалося на базі положень віровчення, укладеного І. Прохановим. Офіційно це віровчення було прийнято Союзом слов'янських громад євангельських християн на з'їзді 1937 р., але оскільки генеалогічно євангельські християни Польщі були взаємопов'язані з російським євангельським християнством, то основні позиції їхнього внутрішнього життя збігалися. Євангельські християни виступали за відокремлення церкви від держави. Проте вони визнавали, що в питаннях суспільного життя церква повинна підпорядковуватися державним законам, якщо вони не суперечать світоглядним засадам євангельських християн^[18].

Оскільки до громад євангельських християн входили представники різних соціальних верств і національностей (переважно українські та білоруські селяни), то духовним керівникам союзу доводилося докладати чимало зусиль у вихованні добросовісних громадян польської держави. Прикладом опіки цими питаннями було висвітлення на з'їздах позицій євангельських християн щодо ставлення віруючих до своїх громадянських обов'язків.

^[15] Автобіографія Артема Казимирського. 11 березня 1967 р. Копія, Архів Історичного товариства «Сувій».

^[16] «Письменник Михайло Подворняк», Післанець правди, № 9-10 (1994): 3-11; Інтерв'ю з Дудар (Подворняк) Любов'ю Іванівною (1948 р.н., с.Хоговиця, Тернопільська обл., проживає в м.Рівному), записане Бородинською Л., Матвійчук Н. 9.10.2015, Архів Історичного товариства «Сувій».

^[17] «Предписания для юношей», Христианский союз. № 8 (1930): 254; Księga protokółowa Zboru Ewangelicznych Chrześcian w Kostopolu, Архів церкви ЄХБ у м. Костополи.

^[18] Шендеровский, Евангельские християне, 485.

Так, наприклад, на з'їзді, що відбувся 1925 р. у м. Бресті лідер євангельських християн Польщі Л. Шендеровський виступив із рефератом «Ставлення євангельських християн до суспільства та держави», де посилаючись на слова із Біблії, розкрив особливості життя євангельських християн у суспільстві. Зміст основного питання, висвітленого у рефераті, зводився до наступного: «Як послужити суспільству і державі?» «Ми повинні нести народові світло, – зауважував Л. Шендеровський, – повинні показати зразок євангельського життя у всіх напрямках, а саме: обов'язково, щоб наші родини, будинки і господарства були утримувані у чистості і порядку; щоб наші поля були зорані і засіяні, як приклад працьовитості і зразкового порядку, щоб наша участь у всіляких суспільних зібраннях була прикладом розумних, корисних порад»^[19]. Доповідач зазначав, що у випадку наділення громадськістю чи державою когось із євангельських християн керівними обов'язками, вони мають виконувати їх винятково добросовісно. Л. Шендеровський закликав євангельських християн впливати як на внутрішні переконання, моральність, так і на зовнішні аспекти життя співгромадян з метою покращення духовної, культурної, матеріальної сфер їх життєдіяльності. Це можна зробити шляхом поширення поглядів євангельських християн про любов та справедливість до всіх, уникання сварок і суперечок, а також шляхом боротьби з наркоманією та алкоголізмом. «Якщо люди матимуть тверезий і світлий розум, – йшлося у рефераті, – то продуктивність різних галузей праці набере великого розвитку»^[20].

Одним із способів виховання зразкових громадян було відвідування духовними лідерами євангельських християн місцевих громад і проголошення повчальних виступів. Наприклад, у лютому 1925 р. Л. Шендеровський з цією метою організував спеціальне повчальне зібрання у с. Поромів Володимирського повіту Волинського воєводства, де були присутніми біля 100 осіб послідовників, а також представник повітової влади^[21].

Якщо моральне життя віруючих удосконалювалося, а матеріальне – набувало вищого рівня, то у громадському житті євангельські християни були досить пасивними. Про це часто зазначалося у звітах повітових і воєводських керівників, які характеризували окремі євангельські групи, поширені на тій чи іншій території. Це можна пояснити тим, що євангельські віруючі, достеменно не знаючи ставлення держави до їхньої течії, боялися виявляти себе, а також тим, що переважна їх кількість була малоосвіченими селянами, які просто турбувалися про благополуччя родини^[22].

У політичному житті держави пересічні євангельські віруючі брали мінімальну участь. Проте керівництво Союзу слов'янських громад євангельських

^[19] Protokół 3-go Zjazdu Zjednoczenia Ewangelicznych Chrześcijan i Baptystów w Polsce, odbytey w Breściu n/B 17–19 września 1925 r., Księga protokołów z posiedzeń Zarządu – Komitetu Związku Ewangelicznych Chrześcijan i Baptystów, 45–65.

^[20] Там само.

^[21] Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), Zespół «Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego» (MWRiOP), sygn. 1444, str. 228.

^[22] AAN, MWRiOP, sygn. 1412. str. 1–3.

християн націлювало їх виконувати свої громадянські обов'язки. Одним із таких громадянських обов'язків була участь у виборах. Президент союзу у 1932 р. видавав відозви, в яких закликав євангельських християн активно брати участь у виборах. Більше того, знаходимо інформацію про передвиборчі агітаційні моменти серед євангельських християн. Так, Л. Шендеровський повідомляв Міністерство релігійних визнань і народної освіти, що під час виборів до парламенту у 1932 р. Союз слов'янських громад євангельських християн і всі його громади були на боці урядового списку і згідно з відозвою виданою президентом союзу голосували за той список самі й інших закликали до цього^[23].

У друкованому органі союзу «Ewangeliczny Chrześcijanin» за 1935 р. містилася замітка про вибори до сейму 8 вересня і сенату 15 вересня 1935 р. У матеріалі було викладено нові положення про вибори, згідно яких голосування мало відбуватися не за політичні партії, а за кандидатів на послів від окружних зборів. Тут були вміщені також позиції членів Союзу слов'янських громад євангельських християн в Польщі стосовно виборів: «Всі підемо на вибори і будемо голосувати за людей, які користуються довірою, щодо яких маємо впевненість, що у співпраці з урядом вони сприятимуть у майбутньому зміцненню могутності і поліпшенню добробуту громадян Речі Посполитої. Виконуймо свій громадянський обов'язок»^[24].

Особливо позитивне ставлення євангельські християни виявляли до влади, зокрема до Президента Речі Посполитої, що загалом характерне для поляків, а у євангельських християн воно підсилювалося віровченням, у якому говорилося: «Євангельські християни визнають за святою обов'язок здійснювати молитви, прохання та подяки за всіх людей і за владу»^[25]. Оскільки вся влада з волі Божої, вважали вони, то необхідно підпорядковуватися її постановам. Так, наприклад, після смерті президента Другої Речі Посполитої Юзефа Пілсудського у кількох номерах журналу «Ewangeliczny Chrześcijanin» вміщувалися статті присвячені діяльності й останнім хвилинам життя президента, євангельські християни висловлювали свій смуток і водночас подяку Богові за лідера держави^[26].

У цьому ж номері журналу вміщена розповідь пресвітера ковельської громади Ф. Венцкевича про його подорож разом із родиною та іншими керівниками Союзу до м. Кракова на Вавель, де знаходився надгробок з останками Юзефа Пілсудського, а також про їхню участь у насипанні пагорбу в Совинці на честь незалежності Польщі^[27]. Таким чином духовні керівники євангельських християн власним прикладом демонстрували одновірцям не просто лояльне ставлення до держави, а патріотизм, характерний для поляків.

^[23] AAN, MWRiOP, sygn. 1445. str. 261–262.

^[24] «Wybory do Sejmu i Senatowi», Ewangeliczny Chrześcijanin, № 6 (1935): 15.

^[25] Шендеровський, Євангельские християне, 486.

^[26] L. Szenderowski «W XVII-tą rocznicę», Ewangeliczny Chrześcijanin, №7 (1935): 10.

^[27] Fr. Więckiewicz, «Kilka słów o pielgrzymce na Wawel i Sowiniec», Ewangeliczny Chrześcijanin, №7 (1935): 10–12.

Загальнонародним святом для Польщі вважався День народження Президента. Для євангельських християн це була ще одна можливість виявити свою лояльність до держави. Перший День народження Ігнатія Мосціцького на посту Президента вони відзначили урочистим зібранням, яке відбулося під керівництвом Л. Шендеровського, який у своїй промові порівняв існування євангельських християн в умовах Російської імперії та Польщі, відзначивши, що остання виявила цілковиту релігійну толерантність. Під час богослужіння було здійснено молитву за президента Польщі, його керівництво державою та за всю Річ Посполиту^[28]. Від імені союзу президентів держави надіслали вітальну телеграма, текст якої надрукували також у часописі євангельських християн, очевидно з метою прилучення членів союзу до патріотичних настроїв духовних керівників.

Варто зауважити, що кількість поляків серед представників цього віровизнання була незначною і саме вони відігравали роль польських патріотів у союзі. Більшість членів Союзу слов'янських громад євангельських християн склали жителі Волині та Полісся, які належали до незаможної і навіть бідної верстви населення, а їх національна свідомість була на низькому рівні. Тому вони не могли відстоювати свої національні інтереси у релігійному середовищі, як це робили, наприклад, українці-баптисти Галичини^[29]. Підвищенню української національної свідомості не сприяв і той факт, що більшість духовної літератури була видрукувана російською та польською мовами. Відтак, це впливало і на вживання мови у богослужінні. Часто переважна частина богослужіння відбувалася чужою для українців мовою, винятком були тлумачення проповідей, які місцеві проповідники здійснювали рідною мовою.

До Союзу слов'янських громад євангельських християн входили українці, поляки, росіяни, чехи та ін., відповідно мала бути міжнаціональна толерантність. Такі позиції євангельських християн зумовлювало й їхнє віровчення: «Люблячи свій народ і будучи готовим віддати для його добра своє життя, ми не можемо в ім'я цієї любові ненавидіти якийсь інший народ... особливості народів не повинні слугувати сваркам і війнам»^[30].

Отже, у час свого становлення спільноти євангельських віруючих намагалися прищепити своїм послідовникам найкращі позитивні риси, притаманні християнину: грамотність, працьовитість, прогресивність, активність, акуратність, вихованість, доброчесність, гідність і понад усе відповідальність. Особливу увагу євангельські християни звертали на покращення господарювання і підвищення грамотності. Все це сприяло як духовному і соціальному утвердженню євангельських християн, так і приваблювало до спільноти представників інших конфесій і зумовлювало кількісне зростання громад. Євангельські християни виступали за невтручання держави у внутрішні питання церкви. У той же час вони визнавали, що в питаннях суспільного життя

^[28] Anatol Osipow, «Święto Dostojnego Solenizanta», Ewangeliczny Chrześcijanin, № 1 (1936): 5.

^[29] Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 427, оп. 1, спр. 1498, арк. 1–2.

^[30] Шендеровский, Евангельские христиане, 486.

церква повинна підпорядковуватися державним законам. Лідери євангельських християн стояли на позиціях польських патріотів та прагнули виховати у членів громад почуття добросовісних громадян держави у душі поважного ставлення їх до виконання громадянських обов'язків.

REFERENCES

- Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), Zespół «Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego» (MWRiOP), sygn. 1444, str. 228.
- AAN, MWRiOP, sygn. 1412. str. 1–3.
- AAN, MWRiOP, sygn. 1445. str. 261–262.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv, f. 427, op. 1, spr. 1498, ark. 1–2.
- Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti (Derzharkhiv Rivnenskoï obl.), f.30, op. 18, spr. 1599.
- Derzharkhiv Rivnenskoï obl., f. 30, op. 18, spr. 1975, ark. 115, 115 zv, 120, 120 zv.
- Interviu z Hai (Prymak) Nadiieiu Yakivnoiu (1939 r.n., s.Holovyn, Rivnenska obl., prozhyvaie v m. Rivnomu), zapysane Borodynskoïu L.I. 15.10.2015, Arkhiv Istorychnoho tovarystva «Suvii».
- Interviu z Korniiuchuk Mariieiu Maksymivnoiu (1942 r.n., s.Topcha, Rivnenska obl., prozhyvaie v m. Rivnomu), zapysane Borodynskoïu L.I. 30.09.2015, Arkhiv Istorychnoho tovarystva «Suvii».
- Avtobiohrafia Artema Kazymyrskoho. 11 bereznia 1967 r. Kopia, Arkhiv Istorychnoho tovarystva «Suvii».
- Księga protokółów z posiedzeń Zarządu – Komitetu Związku Ewangelicznych Chrześcijan i Baptystów.
- Księga protokółowa Zboru Ewangelicznych Chrześcijan w Kostopolu, 33, Arkhiv tserkvy YeKhB u m. Kostopoli.
- Mykhailo Podvorniak, Zhyttia z plodamy. Zhyttia i pratsia propovidnyka Ivana Barchuka (Toronto, Klivlend: Doroha pravdy, 1986).
- I. S. Prokhanov, V Kotle Rossii (Chikago: Izd-vo Vsemirnogo Soyuza Yevangelskikh Khristian, 1992).
- Lyudvig Shenderovskiy, Yevangelskie khristiane. Vozrozhdennoe evangelskoe dvizhenie v istoricheskoy khristianskoy tserkvi: istoricheskiy ocherk (XIX–XX vv.), (Toronto: Izdanie Kanadskogo Soyuza evangelskikh khristian, 1980).
- A. Osipow, «Gospodarstvo Ewangeliczne», Ewangeliczny Chrześcijanin, № 1–2 (1935): 21.
- J. Kozaczuk. «Dział rolniczy. Sposób sadzenia drzew owocowych», Ewangeliczny Chrześcijanin, № 3 (1935): 24–26.
- Hr. Domashovets, «Iz tsykliu «Molodechi chesnoty», Pisanets pravdy, № 4 (1937): 78–80.
- «Nablyudatel'naya vyshka», Vernost, № 12 (1931): 15.
- «Nablyudatel'naya vyshka», Vernost, № 12 (1928): 15.
- «Statut chrzescijańskiej młodzieży przy ewangelicznych zborach», Ewangeliczny Chrześcijanin, № 1 (1936): 12–14.
- «Pysmennyk Mykhailo Podvorniak», Pisanets pravdy, № 9–10 (1994): 3–11.
- «Predpisaniya dlya yunoshey», Khristianstkiy soyz. № 8 (1930): 254.
- «Wybory do Sejmu i Senatu», Ewangeliczny Chrześcijanin, № 6 (1935): 15.
- L. Szenderowski «W XVII-tą rocznicę», Ewangeliczny Chrześcijanin, №7 (1935): 10.
- Fr. Więckiewicz, «Kilka słów o pielgrzymce na Wawel i Sowiniec», Ewangeliczny Chrześcijanin, №7 (1935): 10–12.
- Anatol Osipow, «Święto Dostojnego Solenizanta», Ewangeliczny Chrześcijanin, № 1 (1936): 5.